



KOOPIA

RIIGIKOHUS

PÕHISEADUSLIKKUSE JÄRELEVALVE KOLLEEGIUM

KOHTUOTSUS

Eesti Vabariigi nimel

Kohtuasja number	3-4-1-3-12
Otsuse kuupäev	6. juuli 2012
Kohtukoosseis	Eesistuja Märt Rask, liikmed Tõnu Anton, Ott Järvesaar, Lea Laarmaa ja Jüri Põld
Kohtuasi	Eesti väärtpaberite keskregistri seaduse § 18 lg 2 põhiseaduslikkuse kontroll osas, milles see ei näe väljaspool äriühingu ümberkujundamist ette õiguslikku alust osaühingu osade keskregistrist kustutamiseks osanike otsuse alusel
Menetluse alus	Tallinna Ringkonnakohtu 13. veebruari 2012. a otsus haldusasjas nr 3-11-908
Asja läbivaatamine	Kirjalik menetlus

RESOLUTSIOON

Tunnistada põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks Eesti väärtpaberite keskregistri seaduse (RT I 2000, 57, 373; RT I, 29.06.2011, 1) § 18 lg 2 osas, milles see ei sisalda õiguslikku alust osaühingu osade Eesti väärtpaberite keskregistrist kustutamiseks osanike otsuse alusel, kui see ei ole seotud äriühingu ümberkujundamisega ja kui osaühingu osad ei ole panditud.

ASJAOLUD JA MENETLUSE KÄIK

1. OÜ NG Investeeringud kanti esmakordselt äriregistrisse 6. oktoobril 1997 (varasemad ärinimed aktsiaselts Norma Grupp, AS NG Investeeringud). Aktsiaseltsist osaühinguks kujundati äriühing ümber 2005. a-l toimunud aktsionäride üldkoosoleku otsuse alusel. Äriühingu osasid ei kustutatud ümberkujundamisel Eesti väärtpaberite keskregistri seaduse (EVKS) § 18 lg 2 alusel Eesti väärtpaberite keskregistrist, kuna osaühingu 2005. a põhikirja redaktsioon nägi ette, et osaühingu osad on registreeritud Eesti väärtpaberite keskregistris (EVK-s).
2. OÜ NG Investeeringud esitas 21. septembril 2010 AS-ile Eesti Väärtpaberikeskus EVKS § 18 lg 2 alusel taotluse osaühingu osade kustutamiseks Eesti väärtpaberite keskregistrist. Taotlusele oli lisatud teade osanike nimekirja pidamise lõpetamisest ning osanike 25. mai 2010. a koosoleku protokoll koos sama koosoleku otsusega kinnitatud OÜ NG Investeeringud põhikirja uue redaktsiooniga, mille p 2.2.4 uue sõnastuse kohaselt peab osanike nimekirja juhatus.
3. AS-i Eesti Väärtpaberikeskus 11. märtsi 2011. a otsusega jäeti OÜ NG Investeeringud taotlus rahuldamata. Otsuse peale esitatud kaebuse jättis Tallinna Halduskohus 6. septembri 2011. a otsusega rahuldamata. Kohus leidis, et EVKS § 18 lg-s 2 sätestatud aktsiaseltsist osaühinguks ümberkujundatud äriühingu õigus taotleda osade registrist kustutamist on ajaliselt piiratud. Alates 27. veebruarist 2009 kehtiva EVKS § 18 lg 2 redaktsiooni kohaselt ei too, erinevalt varasemast redaktsioonist, aktsiaseltsi osaühinguks ümberkujundamine automaatselt kaasa osaühingu osade registrist kustutamist, vaid seda tehakse ainult osaühingu taotlusel ning üksnes ümberkujundamise

vahetu tulemusena. Kuna kaebaja lasi 2005. a-l toimunud aktsiaseltsist osaühinguks ümberkujundamise käigus osad registris registreerida, pole neid sealt viis aastat hiljem enam võimalik kustutada. Vastupidise tõlgenduse korral muutuks normis ümberkujundamisele viitamine sisutuks.

4. Tallinna Ringkonnakohus rahuldab 13. veebruari 2012. a otsusega haldusasjas nr 3-11-908 OÜ NG Investeeringud apellatsioonkaebuse, tühistades AS-i Eesti Väärtpaberikeskus 11. märtsi 2011. a otsuse, millega keelduti OÜ NG Investeeringud osade kustutamisest EVK-st osanike otsuse alusel. Tallinna Ringkonnakohus leidis, et AS-i Eesti Väärtpaberikeskus keelduva otsuse aluseks olnud norm – EVKS § 18 – on põhiseadusega vastuolus ja tuleb jätta kohaldamata osas, milles see ei näe ette aluseid osaühingu osade EVK-st kustutamiseks osanike otsuse alusel, kui see otsus ei ole seotud äriühingu ümberkujundamisega. Tallinna Ringkonnakohus kohustas AS-i Eesti Väärtpaberikeskus vaatama uuesti läbi OÜ NG Investeeringud taotluse osade EVK-st kustutamiseks. Ringkonnakohtu otsus jõudis Riigikohtusse 15. veebruaril 2012.

TALLINNA RINGKONNAKOHTU OTSUS

5. Tallinna Ringkonnakohus leidis, et puudub õiguslik kohustus kõigi osaühingute osade registrisse kandmiseks. Vaidlusalune säte riivab ettevõtlusvabadust, kuna kaebajal puudub vabadus otsustada, kas pidada osanike nimekirja ise või registri vahendusel. Pärast otsust kanda osad registrisse on välistatud hilisemad vastupidised otsused. Osade registrist kustutamine oleks võimalik vaid äriühingu korduva ümberkujundamise kaudu. Samuti riivab säte omandipõhiõigust, kuna kaebaja peab seoses osade EVK-s registreerimisega kandma rahalisi kohustusi. Piirangu legitiimseks eesmärgiks on kolmandate isikute, eelkõige pandipidajate, ning väikeosanike kaitse.

6. Abinõu ei ole eesmärgi saavutamiseks vajalik. Kuna seadus ei näe osaühingule ette kohustust kanda osad registrisse, ei saa väita, et osanike nimekirja pidamine saab usaldusväärselt toimuda üksnes registri vahendusel ning osanike nimekirja pidamine juhatuse poolt seaks osanikud halvemas olukorda. Praegusel juhul on võimalik näha ette isiku õigusi vähem koormav regulatsioon, mille järgi pandipidaja puudumisel ei tehta osaühingule takistusi osade registrist kustutamiseks.

MENETLUSOSALISTE ARVAMUSED

Riigikogu

7. Riigikogu põhiseaduskomisjoni arvates on EVKS § 18 põhiseadusega vastuolus osas, milles see ei näe ette aluseid osaühingu osade keskregistrist kustutamiseks osanike otsuse alusel.

8. Regulatsioon piirab PS §-st 31 tulenevat ettevõtlusvabadust, kuna kaebajal puudub vabadus otsustada, kas pidada osasid ise või registri vahendusel, ja PS §-st 32 tulenevat omandipõhiõigust, kuna osanikud ei saa osasid vabalt kasutada ja peavad maksma iga aasta registritasu. EVKS § 2 lg 2 kohaselt on osaühingul õigus, mitte kohustus registreerida osad EVK-s. Seadusandja ei ole pidanud osade registreerimist keskregistris nii oluliseks, et nõuaks kõigi osaühingute osade registreerimist. Osanike nimekirjade pidamine on usaldatud osanike otsustuse kohaselt osanikele, v.a kui osanikud otsustavad teisiti.

9. Regulatsiooni eesmärgiks on kolmandate isikute õiguste parem kaitse. Äriseadustiku (ÄS) § 487 lg 2 teise lause kohaselt jäävad ühingu ümberkujundamisel kolmandate isikute õigused aktsiate suhtes kehtima ka uue ühingu osade suhtes, kuid paremini on need kaitstud registrisse kandmisel. Eesmärgiks on ka kolmandatest isikutest pandipidajate ootus õiguskindlale registreeritud osade

pandile, mida võidakse riivata, kui ühing pärast ümberkujundamist pandipidaja teadmata otsustab pandipidaja kasuks seatud pandi osade registrist kustutamise kaudu lõpetada.

10. Osade keskregistrist hilisema kustutamise võimatus ei ole eesmärgi saavutamiseks vältimatult vajalik. OÜ-l NG Investeeringud puuduvad pandipidajad. Samuti ei saa väita, et osanike nimekirja pidamine saaks usaldusväärselt toimuda vaid EVK kaudu.

11. Riigikogu rahanduskomisjon leiab, et kolmandate isikute õiguste piisava kaitse korral võiks osaühingu osanikel olla õigus taotleda osaühingu osade EVK-st kustutamist ka EVKS § 18 lg-s 2 sätestamata juhtudel. Täiendavalt pidas komisjon põhjendatuks kaaluda võimalust kehtestada osanike huvide parema kaitse tagamise eesmärgil, nt kaitsmaks osade heauskse omandaja õigust tugineda registriandmete õigsusele, osanike arvust lähtuv üldine osaühingu osade registris registreerimise kohustus.

OÜ NG Investeeringud

12. EVKS § 18 on põhiseadusega vastuolus osas, milles see ei võimalda osaühingu osade registrist kustutamist osanike otsuse alusel.

13. EVKS § 18 riivab ebaproportsionaalselt PS §-dest 31 ja 32 tulenevat ettevõtlusvabadust ja õigust omandi puutumatusle. Kaitstav õigus on kitsamalt osaühingu osanike õigus määrata osaühingu osade tsiviilkäivet. ÄS § 149 lg-st 3 tulenevalt võib põhikirjaga piirata osade tsiviilkäivet. Osade registreerituse korral on selline piirang sisutu, sest usaldatav tsiviilkäive on registris tegelikult võimalik ilma põhikirjas ettenähtud võimalikke piiranguid järgimata. Vajadus tagada osanikele seaduses sätestatud õigus piirata osade tsiviilkäivet kaalub üles pandipidajate jt isikute väidetava õiguse osade registreeritusele, mida seaduses sätestatud ei ole.

14. ÄS § 148 lg 5 loetleb osast tulenevad õigused. Nende hulgas ei ole eraldiseisvat osaniku õigust osade registreerimisele ega muud õigust, mis vajaks kaitset kustutamise keeluga. Osast tulenev õigus sisaldab hoopis riski, et osanik jagab teiste osanike otsuste riski kuni ühingu likvideerimiseni. Praegu on osanikud otsustanud kooskõlas neile kuuluva osanike õigusega osaleda osaühingu juhtimises ja muutnud põhikirja nii, et osade nimekirja peab juhatus, mitte register. Seda ei ole vaidlustatud. Seega puudub vajadus kaitsta osanike õigusi osade registrist kustutamise keeluga.

15. ÄS § 151 lg-st 1 tulenevalt võivad osanikud välistada osade pantimise. OÜ-l NG Investeeringud puuduvad osade suhtes pandipidajad. Mõlemal kirjeldatud juhul on osade registrist kustutamise keeld pandipidajate õiguste kaitseks ilmselgelt ebavajalik ning riivab ebaproportsionaalselt osanike õigust määrata osade tsiviilkäivet.

16. OÜ NG Investeeringud on alternatiivselt positsioonil, et seadust on võimalik tõlgendada kooskõlas põhiseadusega selliselt, et kustutamise õiguslik alus sisaldub registripidamise üldsätetes (EVKS § 12 lg 1).

AS Eesti Väärtpaberite Keskregister

17. Praegune regulatsioon on põhiseaduspärane. Osade EVK-s registreerimisega annab osaühing avalikkusele signaali, et osade haldamine allub sellest hetkest alates EVK režiimile. Ilma piiranguteta osade EVK-sse sisse- ja sealt välja registreerimise lubamine tekitaks segaduse ning kahjustaks EVK usaldusväärsust.

18. Osade EVK-st kustutamise piirangu üheks eesmärgiks on seega ka EVK usaldusväärsuse kaitse. Sellise eesmärgi saavutamiseks on osade EVK-st kustutamise aluste piiratus vajalik abinõu. Kuna osade registreeritusega kaasnevad kulud võivad paljudel juhtudel kujuneda väiksemaks kui osade mitteregistreerituse korral, ei saa osade EVK-st kustutamise piirangut selle eesmärgi arvestades pidada ka ebamõõdukaks abinõuks. Seetõttu ei ole EVKS § 18 põhiseadusega vastuolus.

19. Osade EVK-s registreeritus ei takista ega mõjuta kuidagi äriühingute ettevõtlustegevust. Osäühingutel on ka pärast osade EVK-s registreerimist võimalik tulu teenida kaupade müümise või teenuste osutamisega.

Õiguskantsler

20. EVKS § 18 on põhiseadusega vastuolus osas, milles see ei sisalda alust osäühingu osade EVK-st kustutamiseks osäühingu osanike vastava otsuse alusel, kui see otsus ei ole seotud äriühingu ümberkujundamisega.

21. Säte riivab ettevõtlusvabadust ja omandipõhiõigust. Riive legitiimseks eesmärgiks on vajadus kaitsta osäühinguga seotud isikute, eeskätt osäühingu osanike ja pandipidajate, aga ka kolmandate isikute – nt osäühingu potentsiaalsete investorite – õigusi.

22. Riive ei ole mõõdukas osäühingu osanike õiguste kaitse eesmärgil. Kui osäühingu osanik otsustab hääletada osäühingu osade EVK-st kustutamise poolt, siis peab ta aru saama, et see võib kaasa tuua osäühingu väiksema läbipaistvuse. EVKS §-ga 18 taotletav eesmärk muutub seega eesmärgiks kaitsta osäühingu osanikku tema otsustuspädevuse teostamise tagajärgede eest, mis, arvestades äriõiguse dispositiivset iseloomu, ei kaalu üles osanike vabadust kujundada neile kuuluv äriühing vastavalt nende soovidele.

23. Kui panditud osa on registreeritud EVK-s, on pandipidaja õigused paremini kaitstud, kuna osa heauskne omandamine nii, et pandipidaja jääks pandiõigusest ilma, on välistatud. EVKS § 16 lg 4 tagab pandipidajate õiguste oluliselt tõhusama kaitse kui ÄS § 151 lg 5 regulatsioon. Olukorras, kus osäühingu osad ei ole panditud, nagu näiteks OÜ NG Investeeringud puhul, ei ole osade EVK-st kustutamise piiramine mõõdukas.

24. Vaidlustatud regulatsioon ei pruugi olla sobiv abinõu osäühingu potentsiaalsete investorite õiguste kaitsmiseks. See eesmärk realiseeruks eelkõige siis, kui investoritele oleks EVK kaudu kättesaadav informatsioon osäühingu osa pantimise kohta. Kuid seadus ei näe ette, et kolmandatel isikutel oleks võimalus saada andmeid osäühingu osade pantimise kohta (EVKS § 7). Järelikult see, et vabatahtlikult EVK-s registreeritud osäühingu osasid ei ole võimalik EVK-st osanike otsuse alusel kustutada, ei mõjuta ja seega ka ei soodusta investorite õiguste kaitsmist.

Justiitsminister

25. EVKS § 18 rikub ettevõtlusvabadust, omandipõhiõigust ning tõenäoliselt ka tegutsemisvabadust. Kuna EVK-st ei saa väljuda, ei saa osäühing ise valikut teha ega kasutada omandiõigust ja ettevõtlusvabadust vähem piiratud viisil.

26. Osanikel ei ole valikuvabadust selle üle, kuidas teostada omandiõigust ja kasutada ettevõtlusvabadust. Osade valdamine, kasutamine ja käsutamine ei ole vaba, vaid allutatud EVKS regulatsioonile. Omandipõhiõigust riivab ka tasude maksmise kohustus. Kui tõlgendada ettevõtlusvabadust kitsamalt selliselt, et pärast registreerimisotsuse tegemist ei piira registris püsimise kohustus osäühingu võimalusi tegutseda tulu saamise eesmärgil ning pakkuda kaupu ja teenuseid, on riivatud PS § 19 lg 1 sätestatud üldine vabaduspõhiõigus, mis hõlmab ka isiku õiguse otsustada, kas osäühingu osad peaksid olema registreeritud EVK-s.

27. Osade registreeritus (st nii registreerimine kui registris püsimine) avaliku usaldatavusega registris kannab eesmärki tagada läbipaistvus ja käibekindlus osäühingu osade võõrandamisel ja pantimisel. Seadus kaitseb nii osaniku kui ka pandipidaja õigusi. Samuti on EVKS § 9 alusel kaitstud heauskse isiku huvid.

28. Kuna ei kehti üleüldist osäühingu osade registreerimiskohustust, ei ole abinõu vajalik. Lisaks osanike nimekirja pidamisele EVK-s saab seda seaduslikult pidada ka osäühingu juhatus. Samas on tasude maksmise ning osa vaba valdamise, käsutamise ja kasutamisega tekkiv omandiõiguse riive

vajalik, kuna osade kohta andmete talletamine osanike nimekirja ning osade võõrandamine ja koormamine on paratamatult seotud teatud kuludega. Registrist väljumise keeld võib olla ainus piisavalt efektiivne viis soovitud eesmärkide saavutamiseks ja seetõttu vajalik abinõu nende osaühingute suhtes, kes on otsustanud registreeringu kasuks. Samas võib see tekitada põhjendamatu erisuse osaühingutega, kes ei ole valinud registreeringut EVK-s.

29. Kui Riigikohus tunnistab EVKS § 18 põhiseadusvastaseks, peab seadusandja kiirelt reageerima ning looma registrist väljaastumise regulatsiooni. Üleminekuregulatsiooniga tuleks tagada, et vahepeal EVK-s kajastatud andmed jõuaksid uue osanike nimekirja pidajani, st juhatuseni, ning tagataks ka äriregistri teavitamine. Hoolimata sellest, et äriregistri teavitamisel ja äriregistri poolt andmete kogumisel on osaühingu osadega seotud tehingutele enamasti vaid informatiivne tähendus, on äriregistri teavitamine vajalik selleks, et pandid ei läheks osa võõrandamisel ÄS § 151 lg 5 alusel kaduma.

30. EVK-s registreeritud osaühingu osade võõrandamine ja pantimine on tehinguosaliste jaoks kindlam ning seotud väiksemate riskidega. Käibekindluse huvides tasuks tulevikus kaaluda kõigi osaühingute registreerimiskohustust, kusjuures registripidaja ei pea ilmtingimata olema EVK.

Rahandusminister

31. Praegune regulatsioon on põhiseadusega kooskõlas. EVKS § 18 riivab omandipõhiõigust ja ettevõtlusvabadust. Selle eesmärgiks on ühelt poolt kolmandate isikute, eelkõige pandipidajate, ja teiselt poolt nn väikeosanike kaitse, kel ei ole endal võimalik otsustusprotsessi tegelikult mõjutada. Osanikele lubatav osade vabam haldamiskorraldus kahjustaks võimalikke võlausaldajate ja pandipidajate seadusega kaitstud õigusi ja huve. Mõistlike kordade, protseduuride ja erinevate vorminõuete kehtestamist omandi käsutamisel ei saa pidada PS §-s 32 sätestatud omandiõiguse rikkumiseks.

32. EVKS § 18 lg 2 teises lauses sätestatud väljumispiirangu põhiseadusvastaseks tunnistamine ohustab avalikke huvisid ja õigustatud isikute õigusi. Kehtivas õiguses puudub õiguslik regulatsioon, mis tagaks osade keskregistrist kustutamisel osaühingute osanike nimekirja tõeste andmete usaldusväärse olemasolu vähemalt ühes riigi infosüsteemi kuuluvast andmekogus. Kehtiv õigus ei näe ette protseduuri, mis tagaks keskregistrist väljuva osaühingu osanike nimekirja aktuaalandmete edastamise äriregistrile ja seega kaoks osaühingute osasid ja osanikke puudutava teabe õiguskindlus. Seetõttu halvenevad osanike võimalused oma osaluse müümisel. Samuti suurenevad kulud osade võõrandamisel, sest väljaspool keskregistrit kaasnevad osade müümisega notaritasud. Osade keskregistrist kustutamise korral on reglementeerimata ka see, kes ja kuidas peaks pandist teatama äriregistri pidajale, et vältida pandi kehtetuks muutumist osa võõrandamise kaudu. Osade keskregistrist kustutamise regulatsioonis tuleks osanike ja kolmandate isikute õiguste kaitseks kehtestada vastav protseduur ning pandikannete ja võlausaldajate kaitserežiim.

33. Rahandusminister on põhimõtteliselt valmis koostöös Justiitsministeeriumiga EVKS §-s 18 sätestatud osaühingute keskregistrist väljumise võimalusi analüüsima ning vajadusel välja töötama eelnevalt selgitatud kitsaskohti lahendavad seaduse muudatusettepanekud. Kuna kõige keerulisem ja aeganõudvam on kolmandatest isikutest pandipidajate õiguste kaitseks vajalike lahenduste leidmine, siis võiks olla esmaseks võimalikuks lahenduseks lubada keskregistrist väljuda vaid osaühingutel, mille põhikirja kohaselt on osade pantimine keelatud.

34. Riik peaks Justiitsministeeriumi eestvedamisel otsustama, milline osaühingute osade tsiviilkäibe võimalus oleks avalikkuse, osanike, investorite ja kolmandate isikute huve silmas pidades nii õiguslikult kui ka majanduslikult kõige otstarbekam. Muu hulgas tuleks kaaluda, kas keskregistris registreerimise kohustuslikkus võiks sõltuda teatud kriteeriumitest – nt osakapitali suurusest või osanike arvust. Viimase kriteeriumi puhul tuleb arvestada sellega, et enamikul osaühingutel on

üksnes üks osanik ning ülalviidatud registrikannetega seotud õiguskindluse probleemid nendel praktikas tõenäoliselt ei tõusetu.

VAIDLUSALUNE SÄTE

35. Eesti väärtpaberite keskregistri seaduse (RT I 2000, 57, 373; RT I 2010, 20, 103) § 18 „Väärtpaberite kustutamine registrist“:

„(1) Emitendi lõppemise korral kustutatakse registrist kõik emitendi poolt emiteeritud väärtpaberid.

(2) Registris registreeritud Eesti äriühingu osad või aktsiad kustutatakse registrist vastava äriühingu lõppemisel likvideerimis- või pankrotimenetluse lõpetamisega või äriühingu lõppemisel ühinemise või jagunemise korral. Aktsiaseltsi ümberkujundamisel osaühinguks kustutatakse emitendi taotlusel registrist osaühingu osad. [RT I 2009, 12, 71 - jõust. 27.02.2009]

(3) Võlakohustused kustutatakse registrist pärast nende lunastamist.

(4) Kui registris registreeritud väärtpaberikonto sisaldab väärtpabereid, mis on eeldatavalt kaotanud oma kehtivuse või mille registreerimisest on möödunud üle 20 aasta ja mis on suure tõenäosusega lõppenud või millel suure tõenäosusega puudub omaja, avaldab registripidaja ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded ja vähemalt ühes üleriigilise levikuga päevalehes üleskutse sellele väärtpaberile pretendeerivatele isikutele oma õigustest teatada kolme kuu jooksul, arvates üleskutse avaldamisest ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded. Registrisse omajatena kantud isikuid tuleb teavitada eraldi tähtkirjaga. Kui tähtaja möödumisel ei ole keegi registripidajale endast teatanud, kustutab registripidaja sellise väärtpaberi.“

KOLLEEGIUMI SEISUKOHT

36. Eesti väärtpaberite keskregistri seadus näeb väljaspool äriühingu lõppemist osaühingu osade registrist kustutamise võimaluse ette vaid äriühingu ümberkujundamisel (EVKS § 18 lg 2). Osade registrist kustutamise muud alust ei saa tõlgendamise teel tuletada ka EVKS muudest, sh registripidamise üldsätetest (EVKS § 2 lg 2, § 12 lg 1).

37. Praeguses põhiseaduslikkuse järelevalve asjas on küsimuseks, kas põhiseadusega on kooskõlas see, et EVKS § 18 lg-s 2 puudub võimalus osaühingu osade Eesti väärtpaberite keskregistrist kustutamiseks osanike otsuse alusel, kui see ei ole seotud äriühingu ümberkujundamisega. Sel põhjusel ei rahuldanud AS Eesti Väärtpaberikeskus OÜ NG Investeeringud ümberkujundamise järel esitatud avaldust osade registrist kustutamiseks osanike otsuse alusel.

38. Kolleegium leiab järgnevalt asjassepuutuva sätte (I), riivatud põhiõiguse (II) ja riive eesmärgi (III) ning hindab riive proportsionaalsust (IV).

I

39. Eesti väärtpaberite keskregistri seadus ei luba osanike otsuse ja osaühingu taotluse alusel, mis on esitatud pärast äriühingu ümberkujundamist, osaühingu osasid EVK-st kustutada. EVKS § 18 lg 1 näeb ette üldise printsiibi, mille kohaselt kustutatakse emitendi lõppemise korral registrist kõik emitendi poolt emiteeritud väärtpaberid. EVKS § 18 lg 2 täpsustab üldreeglit, nähes ette Eestis registreeritud äriühingu, sh osaühingu osade registrist kustutamise äriühingu lõppemisel kas likvideerimis- või pankrotimenetluse lõpetamisega või ühinemise või jagunemise korral ning aktsiaseltsi ümberkujundamisel osaühinguks emitendi taotlusel.

40. Seega piirab just EVKS § 18 lg 2 osanike taotlusel osaühingu osade Eesti väärtpaberite keskregistrist kustutamist selles sättes nimetamata juhtudel. OÜ NG Investeeringud halduskohtule

esitatud osade EVK-st kustutamise taotluse rahuldamine sõltub seega sellest sättest. OÜ NG Investeeringud osad ei ole panditud (OÜ NG Investeeringud praeguses asjas Riigikohtule esitatud arvamus, p 3.5; Tallinna Ringkonnakohtu 13. veebruari 2012. a otsus haldusasjas nr 3-11-908, p 11). Seetõttu on EVKS § 18 lg 2 põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse (PSJKS) § 14 lg 2 mõttes asjassepuutuv norm osas, milles see ei sisalda õiguslikku alust osaühingu osade Eesti väärtpaberite keskregistrist kustutamiseks osanike otsuse alusel, kui see ei ole seotud äriühingu ümberkujundamisega ja kui osaühingu osad ei ole panditud.

II

41. PS § 31 sätestab õiguse tegeleda ettevõtlusega. Ettevõtlusvabaduse kaitsealasse kuulub kogu tulu saamise eesmärgil toimuv tegevus (Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 6. märtsi 2002. a otsus asjas nr 3-4-1-1-02, p 12). Ettevõtlusvabaduse tuumaks on riigi kohustus mitte teha põhjendamatuid takistusi ettevõtluseks ja seda vabadust riivab iga abinõu, mis takistab, kahjustab või kõrvaldab mõne ettevõtlusega seotud tegevuse (Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 28. aprilli 2000. a otsus asjas nr 3-4-1-6-00, p 11). Ettevõtlusvabaduse kaitseala on samuti riivatud siis, kui seda vabadust mõjutatakse avaliku võimu poolt ebasoodsalt (Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 6. märtsi 2002. a otsus asjas nr 3-4-1-1-02, p 12). Seega on ettevõtlusvabaduse kaitsealas ka ettevõtluse vormidele kehtestatud reeglid. Ettevõtlusvabadus ja omandipõhiõigus on PS § 9 lõike 2 alusel tagatud ka juriidilistele isikutele.

42. ÄS § 168 lg 1 p 1 järgi kuulub osaühingu osanike pädevusse põhikirja muutmine. Põhikirjaga määratakse kindlaks osaühingu tegutsemise alused, sh osaühingu osade valdamise, kasutamise ja käsutamise võimalused ning osaühingu juhtimisstruktuur (ÄS § 139). ÄS § 139 lg 2 järgi võib põhikirjas lisaks osaühingu kohustuslikele asutamise ja tegutsemise alustele ette näha ka muid tingimusi, mis ei ole seadusega vastuolus. Seega on osanikel osaühingu põhikirja koostamisel vabadus teha valikuid, mis mahuvad seadustega lubatud piiridesse. Seetõttu hõlmab ettevõtlusvabadus muu hulgas osanike õiguse otsustada, kuidas pidada osaühingu osanike nimekirja (vt ÄS § 148 lg 7 ja § 182 lg-d 1 ja 3).

43. ÄS § 182 lg 1 kohaselt peab osaühingu osanike nimekirja, milles tuleb näidata osanike nimed, aadressid ja isiku- või registrikoodid, samuti nende osade nimiväärtused, üldjuhul osaühingu juhatus. Samas sätestab ÄS § 148 lg 7, et osaühingu osad võivad olla registreeritud EVK-s. ÄS § 182 lg 3 täpsustab, et osaühingu osade registreerimine EVK-s toimub osanike otsuse alusel. Kui osaühingu osad on registreeritud EVK-s, siis peab osanike nimekirja EVK pidaja. Osaühingu juhatus tagab osanike nimekirja pidajale seadusega sätestatud ja õigete andmete õigeaegse esitamise.

44. Juhul kui osanikud soovivad osad EVK-s registreerida, laienevad registreeritud osadele EVK-s registreerimise eelised. Kui osaühingu osanikud aga leiavad, et osade registreerimine EVK-s ei ole enam ühel või teisel põhjusel otstarbekas või soovitatav, ning soovivad osad EVK-st kustutada, siis kustutamise võimalus puudub. Sellise soovi võib tingida näiteks osanike otsus osaühingu tegevus ajutiselt peatada või selle mahtusid oluliselt vähendada ning sellest lähtuv soov kulusid, sh EVK-ga seotud halduskulusid, vähendada.

45. Osaühingu osade registreeritus EVK-s toob osaühingule kaasa lisakohustusi. Vastavalt EVKS § 21 lõikele 2 peab osaühing, kelle osad on registreeritud EVK-s, teavitama registripidajat viivitamata kõigist muudatustest registris registreeritud väärtpaberite omajate õigustes ja kohustustes; dividendi maksmise kohta otsuse tegemisest; võlakohustuselt intressi maksmisest ja võlakohustuse lunastusmakse tegemisest; ühinemis-, jagunemis- või ümberkujundamisotsuse tegemisest, likvideerimisotsuse vastuvõtmisest või pankrotimenetluse algatamisest osaühingu suhtes ning kõigist muudatustest osaühingu registripidaja suhtes esindama õigustatud isikute seas. Lisaks sellele peab osaühing rahandusministri 28. detsembri 2000. a määruse nr 116 „Eesti väärtpaberite

keskregistri pidamise kord“ § 4 lõike 3 järgi viivitamata teavitama registripidajat muudatustest osaühingu nime, asukoha ja kontaktandmete osas. Kuivõrd paljusid andmeid nimetatutest tuleb osaühingul esitada ka äriregistrile (nt ÄS §-d 196, 200, 204, 400, 443 jne), siis paneb registreering EVK-s osaühingule täiendava administratiivse koormuse registriandmete täpsuse ja kaasajastatuse tagamise nõude täitmisel. Kui osaühingu osad ei oleks EVK-s registreeritud, siis peaks ta esitama andmeid ainult äriregistrile.

46. Seejuures ei ole EVK ja äriregistri andmed registrite poolt riskasutuse korras vahetatavad. ÄS § 541 lg 3 näeb ette, et osaühingul ei tule justiitsministri määrusega ettenähtud ulatuses esitada äriregistri pidajale äriseadustikus sätestatud andmeid, kui need on registripidajale arvutivõrgu vahendusel kättesaadavad EVK-st. Justiitsministri 28. augusti 2002. a määruse nr 56 „Kohtu registriosakonna kodukord“ § 318 lg 4 järgi võib Justiitsministeeriumi ning EVK pidaja kokkuleppel kehtestada korra, mille kohaselt kohtu registriosakond võtab äriühingult vastu ja edastab EVK pidajale dokumente, mida äriühing peab seaduse järgi äriühingu asutamisel, ühinemisel, aktsiate või osade registreerimisel või aktsia- või osakapitali suuruse muutmisel Eesti väärtpaberite keskregistri pidajale esitama. Sellist korda kehtestatud ei ole. Osaühingu osade registreering EVK-s toob osaühingule kaasa täiendava administratiivse koormuse ka selle pärast, et mõnda liiki teavet, mida osaühing EVK-le edastama peab, ei tule äriregistrile esitada. Nii nt peab osaühing informeerima EVK-d dividendi maksmise kohta otsuse tegemisest, seevastu äriregistrit sellest teavitama ei pea.

47. OÜ-1 NG Investeeringud ja selle osanikel puudub võimalus vabalt otsustada, kas pidada osanike nimekirja ise või registri vahendusel. Otsustades kord kanda osad registrisse, on välistatud hilisemad vastupidised otsustused ning osade registrist kustutamine on võimalik vaid äriühingu korduva ümberkujundamise kaudu. Seega riivab EVKS § 18 lg 2 osaühingu ja selle osanike ettevõtlusvabadust osas, milles see ei sisalda õiguslikku alust osaühingu osade Eesti väärtpaberite keskregistrist kustutamiseks osanike otsuse alusel, kui see ei ole seotud äriühingu ümberkujundamisega. Seetõttu ei saa osaühingu osanikud realiseerida kõiki osaühingu osade omamisega kaasnevaid õigusi.

48. PS § 32 lg 2 sätestab igaühe õiguse enda omandit vabalt vallata, kasutada ja käsutada. Eesti väärtpaberite keskregistri seadus ei võimalda kustutada osanike soovi alusel EVK-st osaühingu osasid ja kohustab samas osaühingut katma registripidaja kulusid. Osade registreering EVK-s mõjutab seega osaühingu võimalust kasutada oma raha ja suunata see ettevõtluse arendamisse. Praegusel juhul riivavad omandiõigust sh rahalised kohustused, mida kaebaja peab seoses osade registris pidamisega kandma. Samas on tegemist võrdlemisi väheintensiivse omandipõhiõiguse riivega. Nimelt tuleb osaühingul maksta osade elektroonse hoidmise eest EVK-s hooldustasu (EVKS § 23 lg 1), mis kehtiva keskregistri hinnakirja kohaselt on kuni 80 000 eurose osakapitaliga osaühingutel, mis moodustavad enamuse EVK-s registreeritud osaühingutest, koos käibemaksuga 57 eurot 6 senti aastas. Samuti tuleb emitendil tasuda muudatuste registreerimiseks emitendi ja väärtpaberite kohta registrisse kantud andmetes, sealhulgas emissioonimahu või nimiväärtuse muutmisel, väärtpaberite kustutamisel, ühinemisel, jagunemisel ja ümberkujundamisel üldkorras menetluseks taotluselt 30 eurot, lisandub käibemaks. Hinnakirja kohaselt on väärtpaberikonto kandetasu EVK-s 25 senti, pandi registreerimise ja muutmise kande tasu 6 eurot, millele lisandub käibemaks. Samase suurusega tasusid tuleb aga tasuda ka osaühingu osa registrivälisel pidamisel, kui osa notariaalselt pantimisel või võõrandamisel tuleb tasuda notaritasu tehingu väärtuse järgi (notari tasu seaduse § 3 lg 1, § 22 lg 1 tabel; nt osa väärtuse puhul 639-1278 eurot on notari tasu 19 eurot 15 senti) ning tasuda äriregistri kande muutmise eest (riigilõivuseaduse § 60 lg 2).

49. Seetõttu on ettevõtlusvabaduse riive praegusel juhul olulisema kaaluga kui omandiõiguse riive.

III

50. PS § 11 kohaselt tohib õigusi ja vabadusi piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. Need piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust.

51. PS §-st 31 tulenev ettevõtlusvabadus on lihtsa seadusereservatsiooniga põhiõigus. Lihtsa seadusereservatsiooniga põhiõiguste piiramiseks piisab igast mõistlikust põhjusest, mis ei ole põhiseadusega keelatud (Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 31. jaanuari 2012. a otsus asjas nr 3-4-1-24-11, p 81).

52. Võimalus registreerida osaühingu osad EVK-s ja pidada osanike nimekirja EVK kaudu toodi äriseadustikku Eesti väärtpaberite keskregistri seadusega, mis jõustus 1. jaanuaril 2001. Eelnõu (221 SE) seletuskirjast nähtub, et üldiselt on EVK eesmärgiks tagada väärtpaberite registreerimise kaudu andmete ühtsus ja tegelikkusele vastamine õigusi tõestavas registris ning selle kaudu omandi ja registris registreeritud väärtpaberite omanike huvide kaitse, hoida ära väärtpaberituru lubamatu manipuleerimine ning tagada niinimetatud *insaider*-kauplemise juhtumite tõhusam kontroll. „Väärtpaberite keskregistri puhul on väärtpaberikontol olevate andmete kaitse seisukohalt peamiseks põhimõtteks avalik positiivne ja negatiivne usaldatavus. Positiivse avaliku usalduse all mõeldakse, et heauskne isik on õigustatud usaldama väärtpaberikontole kantud andmete õigsust. Negatiivse avaliku usaldatavuse all mõeldakse seda, et heauskne isik võib usaldada, et väärtpaberikontole kandmata õigusi ei ole olemas.“

53. Eelnõu seletuskiri ei selgita §-s 18 reguleeritud osade registrist kustutamise korra puhul seda, miks seadusandja ei ole lubanud taotleda osanike otsuse alusel EVK-s registreeritud osade kustutamist registrist väljaspool äriühingu lõppemist või ümberkujundamist. Samuti ei sisalda 27. veebruarist 2009 kehtima hakanud EVK § 18 lg 2 teist lauset sätestava seaduse eelnõu seletuskiri põhjendust, miks osaühingu osanikele ei ole ette nähtud võimalust taotleda osade EVK-st kustutamist ka ilma ümberkujundamise protsessi läbimata.

54. Riigikohus nõustub menetlusosalistega, et EVKS § 18 lg 2 regulatsiooni eesmärgiks on eelkõige vajadus kaitsta osaühingu osanike ja pandipidajate õigusi. Selline eesmärk on legitiimne. Kuna Riigikohus kontrollib praeguses asjas EVKS § 18 lg 2 põhiseaduspärasust osas, milles osaühingu osad ei ole panditud, kaalub kohus regulatsiooni proportsionaalsust osaühingu osanike huvide kaitse eesmärgil.

IV

55. Abinõu on sobiv, kui see aitab eesmärgi saavutamisele kaasa, ja ebasobiv, kui ta kuidagi ei aita eesmärgi saavutamisele kaasa.

56. Igasugune alusetu kanne osanike nimekirjas võib põhjustada segadusi ja probleeme ning tuua kaasa kohtuvaidlusi. Osanike nimekirja kandest sõltub ka see, kes saab osanike koosolekul osaleda, kellele makstakse välja dividendid, kes saab teostada osade võõrandamisel ostueesõigust jne.

57. Osade EVK-s registreerimine võib suurendada osaühingu läbipaistvust ning lihtsustada ja kiirendada osaühingu osa võõrandamist ja soetamist. Registreerimine loob kindlust ka osaühingu osanikele endile, kuna osanike nimekirja pidamisel EVK kaudu on tagatud osanike nimekirja parem kättesaadavus ning samuti puudub osaühingu juhatusel võimalus n-ö mängida osanike nimekirja andmetega. Juhul kui osad ei ole registreeritud EVK-s, saab osanike nimekirjaga tutvuda vaid osaühingu juhatuses. Kui osaühingu osad on aga registreeritud EVK-s, siis kajastatakse iga osaniku osad tema isiklikul väärtpaberikontol. Lisaks on võimalik EVK-st tellida e-Registri kaudu teenustasu eest väärtpaberiomanike nimekirja (nt osanike nimekirja) väljavõtet, mis võimaldab väärtpaberi omanikul ja ettevõtte juhatuse liikmel vaadata ja esitamiseks välja trükkida väärtpaberiomanike nimekirju soovitud ajahetke seisuga.

58. Vastavalt EVKS § 20 lg-le 4 on EVK pidaja kohustatud kord kalendriaastas tasuta väljastama väärtpaberikonto omajale tema taotluse alusel kirjalikus või kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis teatise, milles on näidatud väärtpaberikontol registreeritud väärtpaberite jääk. Lisaks sätestab EVKS § 20 lg 7, et väärtpaberikonto omajal on õigus nõuda kontohaldurilt igal pangapäeval teavet tema väärtpaberikontol registreeritud väärtpaberite ning väärtpaberikontol tehtud registritoimingute kohta. Võimalus saada osaühingu osade kohta ametlik dokument võib olla praktikas oluline eelis, et registreerida osaühingu osad EVK-s.

59. ÄS § 149 lg 5 sätestab, et notariaalset tõestamise nõuet ei kohaldata EVK-s registreeritud osade võõrandamisel. Seega võimaldab osade registreerimine EVK-s sõlmida osade ostu- või müügitehinguid ilma ÄS § 149 lõikes 4 sätestatud kohustusliku notariaalse tehinguvormi nõuet järgimata. Osade müük toimub sel juhul väärtpaberikonto kaudu väärtpaberikonto halduri juures pangas. See on võimalik elektrooniliselt ning notaritasusid maksmata, kuid kehtib EVK hinnakiri.

60. Osanike õiguste kaitse eesmärki tagab EVKS § 18 lg 2 seega läbi selle, et usaldusväärne ja sõltumatu register kindlustab osanike nimekirja õigsuse. See võimaldab välistada vaidlusi, mis on tingitud osaühingu juhatuse poolt osanike nimekirja tehtud ekslikest kannetest.

61. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise, kuid isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimesena nimetatud. EVKS § 18 lg-s 2 sisalduv piirang ei ole vajalik abinõu.

62. Osaühing on äriühing, millel on osadeks jaotatud osakapital (ÄS § 135 lg 1), mis peab olema vähemalt 2500 eurot (ÄS § 136). Osaühing on äriühingu vorm, mis on mõeldud äritegevuseks nn lihtsamal, mugavamal ja kättesaadavamal vormil ning mille puhul on ette nähtud veidi leebemad reeglid. Nii on osaühingutel suurem dispositiivsus ühingu siseasjade kokkuleppimisel (nt osanike pädevuse laiendamise võimalus ÄS § 168 lg-s 2, osade võõrandamise korra kokkuleppimise võimalus ÄS § 149 lg-s 3).

63. Erinevalt aktsiatest, mis vastavalt ÄS § 228 lg 1 esimesele lausele peavad olema registreeritud EVK-s ning mille kohta peab aktsiaraamatut EVK pidaja (ÄS § 233 lg 2), on osaühingu osade registreerimine EVK-s osaühingu jaoks võimalus ja mitte kohustus. ÄS § 148 lg 7 ja § 182 lg 3 kohaselt võivad osaühingu osad osanike vastava tahte korral olla registreeritud EVK-s, kuid see ei ole kohustuslik, vaid vabatahtlik. ÄS § 182 lg 1 järgi on ka võimalik, et osanike nimekirja peab juhatuse. Järelikult ei ole seadusandja pidanud vajalikuks kohustada kõiki osaühinguid oma osad EVK-s registreerima. Seega ei saa eeldada, et osanike nimekirja pidamine ja seega osaühingu osanike kaitse saab usaldusväärset toimuda vaid registri vahendusel ning osanike nimekirja pidamine juhatuse poolt ei tagaks osanike õiguste kaitset. Õiguskantsler toob välja, et 2010. a lõpus oli Eestis registreeritud üle 63 000 osaühingu. 4. juuli 2012. a seisuga olid EVK-s registreeritud 2483 osaühingu osad, mis on väike osa kõigist osaühingutest. Seega praktikas enda õigusi EVK-s registreerimisega kaitsma ei kiputa.

64. ÄS § 174 lg 1 järgi loetakse osanike otsus vastu võetuks üldjuhul siis, kui selle poolt antakse üle poole osanike koosolekul esindatud häältest. Seega, kui osanike koosolek otsustab osaühingu osad EVK-st kustutada, võib see kaasa tuua väiksema usaldatavuse osanike nimekirja suhtes, kuid samas on tagatud osanike vabadus kujundada enda äriühing vastavalt enda soovile. Osaühingus väiksema osaluse omandanud osanikud peavad arvestama võimalusega sattuda otsuste tegemisel vähemusse. Samas on neil võimalus kasutada ÄS § 178 lg-tes 1 ja 3 ette nähtud õigust pöörduda hagiga kohtusse ja nõuda seaduse või põhikirjaga vastuolus oleva osanike otsuse kehtetuks tunnistamist või teha ettepanekuid osaühingu põhikirja muutmiseks, tugevdamaks enda õigusi. Riigikohtu arvates ei ole põhjust esitada äriühingule EVKS § 18 lg-s 2 osade registrist kustutamise küsimuse otsustamisel vähemusse jäävate osanike kaitseks suuremaid piiranguid.

65. Osäühingu suhtes loetakse osa võõrandamine toimunuks ja osanik vahetunuks pärast osäühingule võõrandamisest teatamist ja osa ülemineku tõendamist (ÄS § 150 lg 1). Osäühingu juhatus muudab võõrandamisteate saamisel viivitamata osanike nimekirja kanded võõrandamisest tulenevalt (ÄS § 150 lg 3).

66. ÄS § 149 lg 4 kohaselt peavad osa võõrandamise kohustustehing ja käsutustehing üldjuhul olema notariaalselt tõestatud. EVK-s registreerimata osa võõrandamise käsutustehingu tõestanud notar saadab lepingu tõestamisest alates kahe päeva jooksul äriregistri pidajale teate osa võõrandamise kohta (ÄS § 149 lg 4). ÄS § 28 lg 1 kohaselt on äriregistri kanded avalikud. Igaühel on õigus tutvuda registrikartoteegi ja äritoimikuga ning saada registrikaardist ja äritoimikus olevast dokumendist ärakirju.

67. ÄS § 31 kohaselt kantakse äriregistrisse ainult seaduses ettenähtud andmed. Osade ega nende omanike äriregistrisse kandmise kohustust seadus ette ei näe (ÄS § 145). Osanike nimed ja igäühe osa nimiväärtus lisatakse osäühingu äriregistrisse kandmise avaldusele (ÄS § 144 lg 1 p 3¹). Samas on kujunenud praktika, mille kohaselt elektroonilises äriregistris kajastatakse notari esitatud andmeid, sh andmeid osade võõrandamise kohta. Notar kontrollib osade ostu-müügi tehingu tõestamisel ühingu osanike seisu juhatuse esitatud osanike nimekirjast, mille on allkirjastanud juhatuse liikmed, ning äriregistri seisu, sh õiguslikku tähendust mitteomavaid märkmeid osanike koosseisu kohta.

68. Eelnevast tulenevalt ei ole EVKS § 18 lg-s 2 sisalduv piirang osäühingu osade EVK-st kustutamiseks väljaspool äriühingu ümberkujundamist vajalik abinõu, et kaitsta osäühingu osanike õigusi, sh õigust teada, kellele osa kuulub ja millal see omanikku vahetab. Sama eesmärgi on võimalik osanikke ja osäühingut vähem koormates saavutada, kui osanike nimekirja peab osäühingu juhatus (ÄS § 182 lg 1). Osanike õiguste kaitse tagab osade võõrandamise tehingute notariaalne tõestamine (ÄS § 149 lg 4) ning tehinguandmete edastamine avalikule äriregistrile (ÄS § 28 lg 1). Lisaks on osanikel võimalus vaidlustada osäühingu juhtimiseks vastuvõetud osanike otsused kohtus (ÄS § 178 lg-d 1 ja 3). Seetõttu on EVKS § 18 lg-s 2 sisalduv piirang ebaproportsionaalne ja seega põhiseadusega vastuolus.

69. Kolleegium tunnistas PSJKS § 15 lõike 1 punkti 2 alusel PS §-ga 31 vastuolus olevaks ja kehtetuks Eesti väärtpaberite keskregistri seaduse § 18 lg 2 osas, milles see ei sisalda õiguslikku alust osäühingu osade Eesti väärtpaberite keskregistrist kustutamiseks osanike otsuse alusel, kui see ei ole seotud äriühingu ümberkujundamisega ja kui osäühingu osad ei ole panditud.

70. Ettevõtlusvabaduse rikkumise tuvastamise tõttu ei kontrolli kolleegium omandipõhiõiguse riive põhiseaduspärasust.

Märt R



Ott Järvesaar

Lea Laarmaa

Jüri Pöld

KOOPIA ÕIGE

Piret Lehemets
Riigikohtu sekretär

"06" 07..... 20.12..

RIIGIKOHTU
Kantselei